

Aleksandar Iliev

Tussen

Beeld

en

Beweging

**Werkprincipes voor beeldende inbreng in
participatieve bewegingspraktijken**

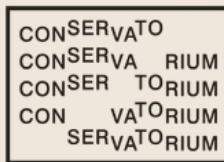

Aleksandar Iliev

Tussen Beeld en Beweging

*Werkprincipes voor beeldende inbreng in
participatieve bewegingspraktijken*

2026

Voor wie is dit boekje ?

Dit boekje is bedoeld voor kunstenaars, kunsteducatoren, workshopbegeleiders, makers en co-creators die werken in participatieve dans- en bewegingspraktijken en zich afvragen hoe beeldende inbreng daarin een plaats kan krijgen.

Misschien begeleid je een groep waarin beweging centraal staat, maar voel je dat beeld, materiaal, compositie of ruimtelijke ingrepen iets kunnen openen. Misschien wil je als beeldend maker samenwerken met een bewegingsgroep zonder automatisch in een sturende rol terecht te komen. Of misschien werk je al langer op het snijvlak van disciplines, maar zoek je taal om beter te begrijpen wat er in zo'n proces gebeurt. Dit boekje probeert daartoe een eerste aanzet te geven.

Waarvoor is dit boekje niet bedoeld ?

Dit boekje is geen algemene handleiding voor participatieve kunstpraktijken. Het is ook geen stappenplan voor choreografie, geen methodeboek voor danseducatie en geen vaste formule voor groepswork.

De werkprincipes die hier geformuleerd worden, zijn ontstaan vanuit één concrete praktijk waarin dans, beweging en beeldende inbreng elkaar raakten binnen een collectief creatief proces. Ze pretenderen dus geen universele waarheid te zijn. Zie ze eerder als aandachtspunten, werkhypothesen en praktische richtingen die bruikbaar kunnen zijn in gelijkaardige contexten.

Gebruik wat werkt. Laat los wat niet past.

Inleiding

Dit boekje is ontstaan vanuit een praktijkonderzoek binnen Meer Dan Dans, een participatieve dans- en bewegingsgroep in Gent. Mijn betrokkenheid bij deze praktijk ontstond via Bij de Vieze Gasten in Gent. In die context onderzocht ik hoe beeldende inbreng kan functioneren binnen een participatieve bewegingspraktijk zonder het autonome creatieve proces over te nemen.

Mijn rol binnen dit traject was niet die van choreograaf of externe begeleider, maar eerder die van co-creator met beeldende expertise. Die expertise vertrekt vanuit mijn achtergrond in de beeldende kunsten en mijn eerder behaalde master in de schilderkunst. Vanuit die positie bracht ik beeldende impulsen, praktische ondersteuning, materiaalkennis en artistieke suggesties aan, zonder de autonomie of beslissingskracht van de andere participanten weg te nemen. In de loop van het traject werd die positie binnen de groep ook steeds duidelijker benoemd als een vorm van beeldende begeleiding. Tegelijk werd zichtbaar dat die rol niet altijd scherp afgelijnd of voortdurend zichtbaar is, maar wel betekenisvol kan worden wanneer de juiste condities aanwezig zijn.

In de loop van het traject werd voor mij ook duidelijk dat beeldende inbreng niet noodzakelijk verschijnt als tekening, object of tastbaar materiaal. Ook de compositie van lichamen, de ruimtelijke verhoudingen tussen deelnemers, het ritme van bewegingen en de manier waarop een groep zich als beeld organiseert, kunnen beeldend functioneren. Dat inzicht verbreedde mijn begrip van wat beeldende inbreng binnen een participatieve bewegingspraktijk kan zijn.

Uit het onderzoek kwamen een aantal terugkerende spanningen en inzichten naar voren. Ze hadden te maken met autonomie, structuur, vertrouwen, selectie, interdisciplinariteit, rolverdeling en de zichtbaarheid van beeldende inbreng. Dit boekje vertaalt die inzichten naar tien werkprincipes voor wie zelf werkt in een participatieve bewegingspraktijk en zich afvraagt hoe beeldende impulsen daar kunnen functioneren. De eerste principes richten zich vooral op voorwaarden en afstemming. De latere verschuiven meer naar zichtbaarheid, selectie, documentatie en gerichte ingrepen binnen het proces.

Deze principes zijn niet bedoeld als regels, maar als hulpmiddelen. Ze kunnen je helpen om anders naar je eigen praktijk te kijken, kleine interventies uit te proberen, of beter te begrijpen waarom iets in een groepsproces wel of niet werkt.

Hoe dit boekje te gebruiken

Bij elk werkprincipe vind je een korte kern, een toelichting, een praktijkvoorbeeld, een oefening, een reflectievraag en ruimte om iets te noteren of uit te testen. Afhankelijk van het principe komen daar extra rubrieken bij, zoals een valkuil, signalen om op te letten of momenten waarop het principe extra bruikbaar is.

Je hoeft het niet allemaal tegelijk toe te passen.

Sterker nog: dat zou waarschijnlijk niet werken.

Soms is één kleine verschuiving al genoeg.

DE 10 PRINCIPES

1. Autonomie vraagt zachte structuren
2. De ruimte en context werken mee aan het proces
3. Beeldende inbreng werkt best als conditie, niet als controle
4. Interdisciplinariteit ontstaat niet vanzelf
5. Relatie en vertrouwen zijn deel van de artistieke condities
6. Rolafstemming bepaalt de zichtbaarheid van je bijdrage
7. Een open proces vraagt ook momenten van selectie
8. Niet elke bijdrage moet voortdurend zichtbaar zijn
9. Documenteer niet alleen het resultaat, maar ook de verschuiving
10. Kleine interventies kunnen grote verschuivingen veroorzaken

1

AUTONOMIE VRAAGT ZACHTE STRUCTUREN

Kern

Autonomie betekent niet dat alle structuur verdwijnt. In een participatieve praktijk kan vrijheid juist ondersteund worden door herkenbare rituelen, terugkerende werkvormen en duidelijke beginpunten. Zulke structuren leggen de inhoud niet vast, maar bieden wel veiligheid en houvast.

Waarom dit telt

Zonder een minimale gedeelde vorm dreigt openheid om te slaan in onduidelijkheid. Zachte structuren maken het mogelijk dat participanten op hun eigen tempo instappen zonder dat het proces uiteenvalt. Ze zorgen ervoor dat autonomie niet afhankelijk wordt van zelfzekerheid of snelheid, maar ook ruimte laat voor aarzeling, zoeken en geleidelijk landen in het werk.

Uit de praktijk

Binnen Meer Dan Dans werd dit vooral zichtbaar in de opwarming. Door herhaling, concentratie en lichamelijke focus ontstond een gedeelde afstemming zonder dat iemand exact moest zeggen wat er moest gebeuren. De structuur was zacht, maar niet afwezig. Net doordat er een herkenbaar beginpunt was, konden deelnemers op een eigen manier instappen zonder dat de groep uit elkaar viel.

Wanneer dit bruikbaar is

- je merkt dat de groep traag of versnipperd aan een sessie begint
- openheid snel diffuus of vrijblijvend wordt
- deelnemers nood hebben aan houvast zonder strakke sturing
- je voelt dat de groep pas laat echt in een gedeelde concentratie komt

Valkuil

Te veel openheid zonder herkenbare vorm kan aanvoelen als vrijheid, maar wordt vaak vooral onduidelijk.

Mini-oefening

Herhaal drie sessies lang exact dezelfde startvorm: bijvoorbeeld een stiltemoment, een ademhalingsoefening of een eenvoudige ruimtelijke verkenning. Observeer of de groep sneller landt, zelfstandiger wordt of meer gedeelde aandacht ontwikkelt.

Vraag aan jezelf

Welke terugkerende vorm kan in mijn context veiligheid bieden zonder de openheid van het proces te beperken?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Wat veranderde in de groep?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

Vrijheid heeft soms een herkenbaar begin nodig.

2

DE RUIMTE EN CONTEXT WERKEN MEE AAN HET PROCES

Kern

Een creatief proces ontstaat nooit alleen uit de intenties van de deelnemers. Ook de ruimte, de prikkels, het ritme, de duur en de manier waarop een opdracht is opgebouwd, sturen mee wat er mogelijk wordt. Context is geen neutrale achtergrond, maar een actieve medespeler.

Waarom dit telt

Wat je ziet als “groepsdynamiek” is vaak ook het effect van condities. Dezelfde groep kan totaal anders werken in stilte, met muziek, in een open ruimte, met objecten, met tijdsdruk of zonder.

Uit de praktijk

Binnen Meer Dan Dans werd dat duidelijk in het verschil tussen werken met en zonder muziek. Met muziek bewogen deelnemers sterker vanuit hun eigen relatie tot een extern ritme. Zonder muziek werd de groep gevoeliger voor elkaars ademhaling, voetstappen, tempo en lichaamskwaliteit. Het collectieve ritme ontstond dan meer van binnenuit.

Valkuil

Problemen in het proces alleen toeschrijven aan deelnemers, terwijl de condities van de oefening mee bepalen wat er gebeurt.

Mini-oefening

Laat de groep dezelfde opdracht twee keer doen: één keer met muziek en één keer in stilte. Vergelijk nadien wat er veranderde in aandacht, tempo, afstemming en initiatief.

Let op deze signalen

- De groep leunt sterk op een extern ritme
- Deelnemers kijken meer naar de ruimte dan naar elkaar
- De oefening voelt plots veel opener of juist veel stroever zonder duidelijke reden

Vraag aan jezelf

Welke contextuele factor beïnvloedt mijn praktijk sterker dan ik meestal beseft?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Welke contextuele factor maakte vandaag het grootste verschil?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

De ruimte doet altijd mee.

BEELDENE INBRENG WERKT BEST ALS CONDITIE, NIET ALS CONTROLE

Kern

In een participatief proces werkt beeldende ondersteuning vaak het best wanneer ze niet wordt ingezet als sturing van bovenaf, maar als het aanreiken van condities. Dat kunnen materialen zijn, ruimtelijke ingrepen, opdrachten, beelden, sporen of voorstellen die iets openen zonder het proces meteen dicht te timmeren.

Waarom dit telt

Wanneer beeldende inbreng te snel vorm oplegt, dreigt ze de autonomie van de groep te verkleinen. Maar wanneer ze condities schept, kan ze net nieuwe ruimte openen voor initiatief, verbeelding en gezamenlijke betekenisvorming. De vraag is dus niet alleen: wat wil ik toevoegen? maar ook: wat maakt mijn toevoeging mogelijk voor de groep?

Uit de praktijk

Binnen dit onderzoek werd duidelijk dat ondersteuning vruchtbaarder werd wanneer ze het proces hielp openen, verdiepen of leesbaar maken, in plaats van wanneer ze probeerde het volledig te bepalen. Een beeldend voorstel werkte sterker als uitnodiging dan als richtingaanwijzer met één juist antwoord. Wanneer ik iets aanbracht dat de groep zelf verder kon opnemen, transformeren of negeren, bleef er meer ruimte voor collectieve inbreng dan wanneer mijn voorstel al te veel vastlegde.

Wat dit niet is

Dit principe betekent niet dat je als beeldend maker geen richting mag geven. Het betekent ook niet dat je volledig neutraal of passief moet blijven. Beeldende inbreng mag wel degelijk sturend zijn, zolang die sturing niet alles al beslist vóór de groep de kans krijgt om zelf te reageren, te verschuiven of mede vorm te geven.

Valkuil

Een beeldend voorstel verwarren met een open impuls, terwijl het in werkelijkheid al een sterke vorm van sturing bevat.

Let op deze signalen

- De groep begint vooral te zoeken naar wat jij “bedoelt”.
- Jouw voorstel wordt meteen gelezen als de juiste richting.
- Andere vormen van inbreng verdwijnen snel naar de achtergrond.
- Participanten lijken vooral bevestiging te zoeken in plaats van zelf keuzes te maken.
- Het beeldende element voelt meer als illustratie van jouw idee dan als gedeelde werkruimte.

Mini-oefening

Kies één moment in je sessie waarop je normaal gezien uitleg of richting zou geven. Vervang dat eens door een object, materiaal, beeld, woord of ruimtelijke ingreep. Kijk daarna wat de groep zelf begint te doen, zonder dat je het meteen verder toelicht.

Vraag aan jezelf

Breng ik op dit moment iets in dat het proces opent, of iets dat het al te snel vastlegt?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Wat begon de groep zelf te doen met mijn ingreep?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

4

INTERDISCIPLINARITEIT ONTSTAAT NIET VANZELF

Kern

Dat dans en beeldende kunst samen aanwezig zijn in één ruimte betekent nog niet dat ze elkaar ook werkelijk versterken. Soms ontstaan er spontane momenten van kruisbestuiving, maar als je wil dat verschillende disciplines duurzaam op elkaar inwerken, moeten de condities daarvoor bewust worden opgebouwd.

Waarom dit telt

Zonder aandacht voor de ontmoeting tussen disciplines wordt één praktijk al snel illustratie, decor of registratie van de andere. Interdisciplinariteit is dus niet gewoon een kwestie van twee media naast elkaar zetten, maar van onderzoeken hoe ze elkaar kunnen beïnvloeden zonder elkaar te verengen. Het gaat daarbij niet alleen over verschillende materialen of media, maar ook over de manier waarop beweging zelf beeldend kan functioneren.

Uit de praktijk

Binnen Meer Dan Dans waren er momenten waarop beeldende taal spontaan opdook in een bewegingscontext. Een participant gebruikte schilderkundig vakjargon om beweging te beschrijven, en dat werd verrassend vanzelf opgenomen in de oefening. Dat moment toonde dat er ontvankelijkheid was voor kruisbestuiving, maar ook dat zo'n verbinding niet vanzelf een blijvend onderdeel van het proces wordt. In mijn eigen experimenten met tekenen tijdens dans werd dat nog duidelijker: tekenen vanop afstand maakte mij vooral toeschouwer, terwijl tekenen tijdens beweging meer betrokkenheid bracht, maar ook spanning tussen beide handelingen zichtbaar maakte. Een latere sessie met live gitaarspel bevestigde dat verschillende media elkaar niet alleen kunnen begeleiden, maar ook actief mee kunnen vormen binnen één gedeelde compositie. De dansers stemden hun bewegingen af op mijn spel, terwijl ik tegelijk reageerde op hun ritme en intensiteit. Pas wanneer verschillende praktijken echt op elkaar beginnen in te werken, ontstaat er een rijker spanningsveld tussen disciplines.

Wat dit niet is

Dit principe betekent niet dat disciplines volledig in elkaar moeten opgaan. Het betekent ook niet dat elke samenwerking tussen verschillende media automatisch interdisciplinair is. Soms blijven twee praktijken bewust verschillend, en dat kan waardevol zijn. Belangrijk is alleen dat die verhouding niet vanzelfsprekend blijft, maar actief bevraagd wordt.

Wanneer dit bruikbaar is

Dit principe is vooral bruikbaar wanneer je voelt dat beeld en beweging wel naast elkaar bestaan, maar nog weinig met elkaar doen. Het is ook relevant wanneer één discipline voortdurend de andere domineert, of wanneer je merkt dat beeldende elementen vooral worden ingezet als decor, registratie of illustratie.

Valkuil

Denken dat interdisciplinariteit al “gelukt” is omdat verschillende media samen aanwezig zijn in één proces.

Let op deze signalen

- Het beeldende element voelt vooral illustratief.
- De bewegingspraktijk blijft inhoudelijk onveranderd ondanks de extra laag.
- De groep benoemt het beeldende wel, maar gebruikt het niet echt.
- Eén discipline trekt alle aandacht naar zich toe.
- Je merkt dat de ontmoeting tussen media eerder toevallig dan gedragen aanvoelt.

Mini-oefening

Neem één bestaande bewegingsopdracht en voeg slechts één beeldend element toe: een materiaal, een spoor, een beeldend woord, een object of een ruimtelijke ingreep. Vraag nadien niet alleen of het iets veranderde, maar vooral: hoe veranderde het de aandacht, de compositie, het tempo, de verbeelding of de manier waarop deelnemers naar elkaar keken?

Vraag aan jezelf

Welke concrete condities zijn nodig opdat verschillende disciplines elkaar in mijn proces niet alleen raken, maar ook daadwerkelijk versterken?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Wat veranderde er werkelijk in de ontmoeting tussen beeld en beweging?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

Wat samenkomt, versterkt elkaar niet vanzelf.

5

RELATIE EN VERTROUWEN ZIJN DEEL VAN DE ARTISTIEKE CONDITIES

Kern

In participatieve praktijken zijn vertrouwen, relationele nabijheid en zorg geen extra's naast het artistieke proces. Ze maken er deel van uit. Zonder een minimale basis van veiligheid en wederzijdse openheid wordt collectieve creatie moeilijk, en wordt het lastig om risico's te nemen, iets uit te proberen of artistiek van koers te veranderen.

Waarom dit telt

Artistieke kwaliteit ontstaat in dit soort processen niet ondanks de relaties, maar mede door de kwaliteit van die relaties. Wanneer mensen zich niet veilig voelen, trekken ze zich sneller terug, passen ze zich aan of vermijden ze frictie. Wanneer er wel vertrouwen is, ontstaat er meer ruimte voor initiatief, kwetsbaarheid, experiment en gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Uit de praktijk

Tijdens het onderzoek werd zichtbaar dat artistieke keuzes in de groep niet los te zien waren van vertrouwen en relationele nabijheid. Ik kon alleen deelnemen, observeren en af en toe interveniëren omdat ik niet buiten de groep bleef staan, maar deel werd van een netwerk van afstemming en zorg. Tegelijk merkte ik ook dat die relationele nabijheid niet vanzelf artistieke scherpte garandeerde. Soms aarzelde ik om sterker in te grijpen uit schrik om het vertrouwen of de openheid van het proces te verstoren. Net daar werd duidelijk dat vertrouwen en artistieke kritiek geen tegenpolen zijn, maar een spanning vormen die gedragen moet worden.

Wanneer dit bruikbaar is

Dit principe wordt vooral belangrijk wanneer feedback geven moeilijk wordt, wanneer conflicten onderhuids blijven hangen, of wanneer een groep wel veilig maar artistiek weinig scherp aanvoelt. Het is ook bruikbaar wanneer zorg en artistieke ambitie tegenover elkaar lijken te komen staan, wanneer je bang bent om het vertrouwen van de groep te schaden, of wanneer de groep harmonieus werkt maar weinig risico neemt.

Wat er mis kan lopen als je dit negeert

Als vertrouwen en zorg niet mee als artistieke condities worden gezien, kan een proces ofwel te hard worden, ofwel zo voorzichtig dat het artistiek vlak blijft. In het eerste geval voelen participanten zich weinig gedragen; in het tweede geval wordt alles gespaard en blijft noodzakelijke selectie, frictie of richting uit. In beide gevallen verliest het proces aan kracht.

Valkuil

Relationele zorg reduceren tot conflictvermijding, waardoor noodzakelijke artistieke scherpste verdwijnt.

Mini-oefening

Plan na een sessie een kort nagesprek van vijf minuten met één eenvoudige vraag, zoals:

- Wat voelde vandaag open?
- Waar verloor het proces zijn spanning?
- Wanneer voelde je je meest betrokken?

Kijk niet alleen naar de inhoud van de antwoorden, maar ook naar de manier waarop de groep spreekt: voorzichtig, open, zoekend, afwerend, opgelucht?

Vraag aan jezelf

Hoe kan ik in mijn praktijk artistiek scherp blijven zonder relationele zorg te reduceren tot voorzichtigheid?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

**Waar voelde ik vandaag ruimte
voor meer artistieke scherpte?**

Wat neem ik mee?

Eigen notities

ROLAFSTEMMING BEPAALT DE ZICHTBAARHEID VAN JE BIJDRAGE

Kern

De zichtbaarheid van een bijdrage hangt niet alleen af van initiatief, durf of artistieke kwaliteit, maar ook van de bestaande rolverdeling binnen een traject. Wie in een collectief proces werkt, beweegt altijd binnen een constellatie van andere verantwoordelijkheden, verwachtingen en posities.

Waarom dit telt

Zelfs een sterke inbreng kan diffuus, klein of tijdelijk onzichtbaar blijven wanneer de ruimte ervoor begrensd wordt door tijd, taakverdeling of bestaande artistieke verantwoordelijkheid. Omgekeerd kan een bijdrage pas echt zichtbaar worden wanneer de rolverdeling tijdelijk verschuift. Wie zijn eigen aandeel wil begrijpen, moet dus niet alleen naar zichzelf kijken, maar ook naar de structuur waarin dat aandeel verschijnt.

Uit de praktijk

Binnen Meer Dan Dans werkte ik niet in een lege ruimte, maar in een traject waarin ook een performancebegeleidster aanwezig was met een eigen verantwoordelijkheid, agenda en artistieke lijn. Daardoor moest mijn beeldende rol zich vaak verhouden tot een reeds bestaande structuur. Mijn inbreng kreeg daardoor meestal de vorm van aansluiten, aanvullen of subtiel verschuiven. Mijn grootste beeldende bijdrage werd pas mogelijk in een periode waarin de performancebegeleidster enkele weken afwezig was. Toen ontstond er meer ruimte om een sessie op te bouwen waarin het beeldende expliciet centraal stond. Die verschuiving maakte niet alleen mijn bijdrage zichtbaarder, maar toonde ook hoeveel de bestaande rolverdeling bepaalt wat binnen een proces mogelijk wordt.

Wat dit duidelijk maakt

Veel twijfel over je eigen rol gaat eigenlijk niet alleen over onzekerheid, maar ook over structuur. Soms denk je dat je “te weinig doet”, terwijl de ruimte voor initiatief in werkelijkheid beperkt is. Rolafstemming helpt om dat onderscheid scherper te zien.

Wanneer dit bruikbaar is

Dit principe wordt vooral bruikbaar wanneer je merkt dat je voortdurend moet aftoetsen voor je iets inbrengt, wanneer je bijdrage diffuus blijft ondanks veel betrokkenheid, of wanneer je werkt binnen een bestaande artistieke structuur waarin niet alle rollen evenveel ruimte krijgen. Het is ook bruikbaar wanneer je samenwerkt met begeleiders, docenten of makers met een andere eindverantwoordelijkheid.

Wat er mis kan lopen als je dit negeert

Als je de rolverdeling binnen een traject niet expliciet meeneemt in je reflectie, kan je je eigen bijdrage te snel onderschatten of overschatten. Je loopt dan het risico om jezelf tekort te doen, of net te veel ruimte te nemen zonder voldoende afstemming met de bestaande structuur van het proces.

Valkuil

Je eigen bijdrage alleen beoordelen op zichtbaarheid, zonder rekening te houden met de concrete ruimte die de bestaande constellatie toelaat.

Let op deze signalen

- Je blijft voortdurend aftoetsen voor je iets inbrengt.
- Je voelt dat je veel ziet, maar weinig kan initiëren.
- Je bijdrage wordt pas zichtbaar wanneer een andere rol tijdelijk wegvalt.
- Je twijfelt aan jezelf, terwijl de ruimte voor initiatief structureel beperkt is.
- Je merkt dat je vooral aanvullend werkt, ook wanneer je eigenlijk meer zou willen

Mini-oefening

Teken het traject waarin je werkt als een eenvoudig schema. Zet alle betrokken rollen op papier: wie initieert, wie begeleidt, wie bewaakt het geheel, wie neemt artistieke beslissingen, wie ondersteunt, wie reageert. Duid daarna aan waar jij beweegt, waar je veel ruimte hebt en waar niet. Kijk vervolgens of jouw gevoel over je bijdrage overeenkomt met die werkelijke structuur.

Vraag aan jezelf

Welke bestaande rollen, verantwoordelijkheden of verwachtingen bepalen op dit moment mee hoeveel ruimte mijn inbreng werkelijk krijgt?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Wat zegt de rolverdeling over de ruimte die ik werkelijk had?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

**Vertrouwen draagt mee wat artistiek
mogelijk wordt.**

7

EEN OPEN PROCES VRAAGT OOK MOMENTEN VAN SELECTIE

Kern

Participatieve openheid genereert veel materiaal: beelden, voorstellen, bewegingen, associaties en richtingen. Dat is een rijkdom, maar ook een probleem als er nooit gekozen, verbonden of geschrapt wordt. Een open proces heeft dus niet alleen ruimte voor experiment nodig, maar ook momenten waarop compositie en selectie aan bod komen.

Waarom dit telt

Een proces dat alleen open blijft, kan verzanden in opeenstapeling. Selectie is niet het einde van participatie, maar vaak een voorwaarde om iets leesbaar, deelbaar en artistiek dragend te maken. Zonder momenten van keuze dreigt de groep het overzicht te verliezen of het gevoel te krijgen dat alles even belangrijk moet blijven.

Uit de praktijk

Later in het traject werd duidelijk dat er veel bruikbaar materiaal aanwezig was, maar dat de samenhang nog gezocht moest worden. De groep beschikte over beelden, scores, materialen en thematische aanzetten, maar de uitdaging lag in het verbinden, selecteren en schrappen. Juist daar werd zichtbaar dat een autonoom proces niet alleen ondersteuning vraagt in de fase van exploratie, maar ook in de fase van compositie.

Wanneer dit bruikbaar is

Dit principe wordt vooral belangrijk wanneer je merkt dat:

- er veel interessant materiaal is, maar weinig richting
- de groep blijft toevoegen zonder echt verder te bouwen
- beslissingen voortdurend worden uitgesteld
- de energie zakt omdat alles open blijft liggen
- niemand goed weet wat op dit moment echt dragend is

Wat er mis kan lopen als je dit negeert

Als een proces te lang volledig open blijft, kan het materiaal zich opstapelen zonder dat er samenhang ontstaat. Dan verliest de groep niet alleen overzicht, maar soms ook betrokkenheid. Wat eerst als rijkdom voelde, kan dan omslaan in verwarring, uitputting of besluiteloosheid.

Valkuil

Selectie zien als verraad aan openheid, terwijl het soms juist nodig is om het proces verder te brengen.

Mini-oefening

Leg aan het einde van een sessie al het materiaal, alle beelden of alle voorstellen samen. Kies daarna als groep maar drie dingen die verder mogen groeien. Bespreek niet alleen wat gekozen wordt, maar ook waarom: wat draagt, wat blijft hangen, wat opent iets, wat heeft potentieel?

Vraag aan jezelf

Op welk moment heeft mijn proces nood aan meer openheid, en op welk moment eerder aan keuze, compositie of begrenzing?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Welke keuze bracht meer helderheid in het proces?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

NIET ELKE BIJDRAGE MOET VOORTDUREND ZICHTBAAR ZIJN

Kern

Niet elke betekenisvolle bijdrage hoeft groot, spectaculair of constant zichtbaar te zijn. In participatieve processen kan een bijdrage ook relationeel, ondergronds of tijdelijk onduidelijk zijn, en toch wezenlijk mee vorm geven aan het geheel.

Waarom dit telt

Wie in een collectief proces werkt, kan het gevoel krijgen “te weinig gedaan” te hebben omdat de eigen bijdrage niet altijd als afzonderlijke prestatie leesbaar is. Dat gevoel zegt niet automatisch iets over de werkelijke impact. Dit principe gaat daarom niet alleen over zichtbaarheid binnen een rolverdeling, maar ook over de vraag hoe minder opvallende vormen van bijdrage herkend en gewaardeerd kunnen worden. In participatieve praktijken wordt betekenis vaak niet alleen geproduceerd door zichtbare ingrepen, maar ook door afstemming, aandacht, timing, nabijheid en het mee mogelijk maken van condities.

Uit de praktijk

Mijn eigen beeldende rol was niet in elke sessie even zichtbaar. Soms bestond mijn bijdrage vooral uit aanwezig zijn, afstemmen, zien waar er ruimte ontstond en kleine impulsen aanreiken. Pas later werd duidelijk dat ook die minder zichtbare arbeid deel uitmaakte van wat het proces mogelijk maakte. Niet elke bijdrage kreeg meteen een duidelijke vorm of plaats, maar sommige verschuivingen werden juist pas achteraf zichtbaar in hoe de groep zelf anders begon te kijken, op te merken of te reageren.

Wat dit niet is

Dit principe betekent niet dat zichtbaarheid er niet toe doet, of dat elke onduidelijke rol automatisch waardevol is. Het betekent ook niet dat je jezelf eindeloos moet wegcijferen. Het wijst er alleen op dat niet elke betekenisvolle bijdrage onmiddellijk als afzonderlijke prestatie leesbaar hoeft te zijn. Soms is een bijdrage reëel, ook wanneer ze nog niet duidelijk benoembaar is.

Wat er mis kan lopen als je dit negeert

Als alleen zichtbare, dominante of voortdurend aanwezige bijdragen als waardevol worden gezien, verdwijnen relationeel werk, afstemming en kleine verschuivingen uit beeld. Dan wordt artistiek werk te snel gelijkgesteld aan controle, initiatief of herkenbare output, terwijl juist de minder opvallende vormen van aanwezigheid mee kunnen bepalen wat een proces mogelijk maakt.

Valkuil

Alleen datgene als waardevol zien wat onmiddellijk zichtbaar, benoembaar of dominant aanwezig is.

Let op deze signalen

- Je beoordeelt je eigen werk vooral op zichtbaarheid.
- Je voelt je nutteloos tenzij je expliciet richting geeft.
- Je twijfelt aan je bijdrage zodra ze niet duidelijk kan worden aangewezen.
- Kleine verschuivingen blijken achteraf toch belangrijker dan verwacht.
- Je merkt dat jouw rol vooral zichtbaar wordt wanneer er iets ontbreekt.

Mini-oefening

Maak na een sessie twee lijstjes. Op het eerste schrijf je:

- Wat heb ik zichtbaar ingebracht?

Op het tweede:

- Wat heb ik mogelijk gemaakt zonder dat het meteen zichtbaar was?

Vergelijk die twee lijstjes en kijk of ze evenwichtig aanvoelen, of dat je één soort bijdrage systematisch meer waarde geeft dan de andere.

Vraag aan jezelf

Welke bijdrage van mij blijft vaak onder de radar, terwijl ze wel mee de condities van het proces bepaalt?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Welke vorm van bijdrage onderschat ik nog te vaak?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

DOCUMENTEER NIET ALLEEN HET RESULTAAT, MAAR OOK DE VERSCHUIVING

Kern

In participatieve en procesgerichte praktijken zit betekenis niet alleen in het eindbeeld of de presentatie, maar ook in de kleine verschuivingen die onderweg ontstaan. Documentatie hoeft daarom niet alleen te tonen wat er uiteindelijk was, maar ook wat er veranderde: in de groep, in de aandacht, in de rolverdeling, in de beeldvorming of in de manier van samenwerken.

Waarom dit telt

Zonder aandacht voor verschuivingen lijkt het soms alsof er “niets gebeurd” is, terwijl het proces wel degelijk iets in beweging heeft gezet. Zeker in collectieve en participatieve praktijken zijn belangrijke ontwikkelingen niet altijd spectaculair of meteen zichtbaar. Soms zit de betekenis juist in een kleine kanteling: een ander soort afstemming, een nieuw gedeeld besef, een verandering in hoe mensen kijken of reageren. Door ook die verschuivingen te documenteren, wordt beter zichtbaar wat het proces werkelijk voortbrengt.

Uit de praktijk

Binnen dit onderzoek waren notities, schetsen, observaties en kleine reflectiemomenten belangrijk om terug te kunnen zien waar iets kantelde. Niet elk betekenisvol moment was spectaculair. Soms zat de verandering in een andere manier van kijken, in een nieuw soort afstemming of in het feit dat de groep zelf iets begon op te merken wat voordien alleen door mij benoemd werd. Als ik alleen had gekeken naar wat toonbaar of onmiddellijk zichtbaar was, zouden precies die subtiele maar belangrijke ontwikkelingen veel minder zichtbaar geworden zijn.

Wanneer dit bruikbaar is

- je werkt in een traag of moeilijk meetbaar proces
- je het gevoel hebt dat “er weinig gebeurt”, terwijl de groep toch verandert
- je wil terugkijken op hoe een proces gegroeid is
- je je onderzoek of praktijk niet alleen via output, maar ook via ontwikkeling wil begrijpen
- je merkt dat subtiele veranderingen belangrijker zijn dan grote zichtbare resultaten

Wat er mis kan lopen als je dit negeert

Als je alleen het eindresultaat documenteert, dreig je de meest betekenisvolle aspecten van een proces te missen. Dan lijkt het alsof waarde alleen zit in wat toonbaar, af of publiek leesbaar is. Kleine verschuivingen in vertrouwen, aandacht, autonomie of interdisciplinaire gevoeligheid verdwijnen dan uit beeld, terwijl ze juist essentieel kunnen zijn om te begrijpen wat het proces heeft mogelijk gemaakt.

Valkuil

Alleen documenteren wat er toonbaar uitziet, en daardoor de meest betekenisvolle verschuivingen missen.

Mini-oefening

Noteer na elke sessie niet alleen wat er gebeurde, maar ook:

- Wat veranderde er vandaag?
- Wat viel nu op dat eerder nog niet zichtbaar was?
- Wat verschoof er in de groep, in de ruimte of in mijn rol?
- Wat zou ik misschien vergeten zijn als ik dit niet meteen noteerde?

Je kunt dit in één tot drie zinnen doen. Het hoeft niet uitgebreid te zijn, wel precies genoeg om later een ontwikkeling te kunnen terugzien.

Vraag aan jezelf

Welke kleine verschuivingen in mijn praktijk verdienen meer aandacht dan ik ze nu geef?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Welke verschuiving viel mij vandaag het meest op?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

KLEINE INTERVENTIES KUNNEN GROTE VERSCHUIVINGEN VEROORZAKEN

Kern

Niet elke betekenisvolle interventie hoeft groots, spectaculair of allesomvattend te zijn. In participatieve processen kunnen kleine, gerichte ingrepen een merkbare verschuiving veroorzaken in hoe een groep kijkt, beweegt, samenwerkt of artistieke keuzes begint te maken.

Waarom dit telt

Wie wacht op het perfecte grote voorstel, mist soms de kracht van kleine ingrepen. Een kleine verandering in materiaal, opstelling, taal of timing kan al voldoende zijn om iets open te breken. Juist in collectieve processen, waar ruimte vaak gedeeld en beperkt is, kunnen bescheiden interventies productiever zijn dan een grote overname van het geheel.

Uit de praktijk

Mijn grootste beeldende inbreng ontstond in een periode waarin er tijdelijk meer ruimte was om een sessie op te bouwen vanuit een beeldende invalshoek. Die sessie werd een kantelpunt: deelnemers ervaarden ze als sterk, de beeldende laag kreeg meer plaats in de performance, en sindsdien werd het ontbreken van beeldende scherpte ook vaker spontaan door de groep zelf opgemerkt. Wat begon als één expliciete ingreep, werkte dus verder door in hoe de groep daarna zelf keek en besliste.

Wanneer dit bruikbaar is

Dit principe is vooral bruikbaar wanneer je weinig tijd of ruimte hebt voor grote ingrepen, werkt binnen een bestaande rolverdeling, of wil testen wat één kleine verschuiving in een groep teweegbrengt zonder meteen het hele proces om te gooien. Het is ook relevant wanneer je merkt dat een groep kleine impulsen sneller opneemt dan grote voorstellen.

Valkuil

Je eigen bijdrage onderschatten omdat ze niet permanent, centraal of grootschalig aanwezig is.

Mini-oefening

Breng in één sessie slechts één kleine verschuiving aan: een ander materiaal, een andere opstelling, een beeldend woord, een tekenmoment, een object in de ruimte, een spoor op de vloer, een veranderde startpositie. Observeer daarna niet alleen wat er meteen gebeurt, maar ook wat er in de rest van de sessie anders begint te bewegen.

Kleine variant op de oefening:

Als één hele ingreep te groot voelt, kies dan alleen een mini-actie van één minuut. Leg bijvoorbeeld aan het begin van de sessie één object in de ruimte zonder uitleg, of laat deelnemers gedurende dertig seconden een spoor maken voor ze bewegen. Kijk of dat kleine element later nog doorwerkt in de aandacht, het tempo of de beeldvorming van de groep.

Vraag aan jezelf

Welke kleine interventie zou in mijn praktijk misschien meer effect kunnen hebben dan ik nu vermoed?

Uitgetest?

ja / nee / gedeeltelijk

Wat werkte er later in de sessie nog door?

Wat neem ik mee?

Eigen notities

Slot

Wat dit traject mij vooral heeft geleerd, is dat beeldende inbreng niet altijd verschijnt waar je haar eerst verwacht. Ze zit niet alleen in materiaal, object of tekening, maar ook in hoe lichamen zich tot elkaar verhouden, hoe een ruimte wordt gelezen, hoe ritme zich opbouwt en hoe een groep zich als beeld organiseert. Dat inzicht heeft niet alleen mijn begrip van het beeldende verbreed, maar ook mijn manier van kijken veranderd.

Tegelijk ben ik ondersteuning minder gaan zien als iets dat richting oplegt, en meer als iets dat condities schept. Niet als afwezigheid van invloed, maar als een precieze manier van aanwezig zijn: kijken, aftasten, voorstellen, verschuiven, en soms ook bewust niet ingrijpen. Juist daar bleek voor mij de spanning te zitten tussen autonomie en vormgeving. Een proces openhouden betekent niet dat alles vrijblijvend wordt. Het vraagt aandacht, ritme, selectie en gevoeligheid voor wat zich aandient.

Wat ik hoop dat dit boekje daarom meegeeft, is niet zozeer een methode, maar een manier van kijken. Een manier om op te merken hoe kleine ingrepen kunnen doorwerken, hoe minder zichtbare bijdragen toch bepalend kunnen zijn, en hoe samenwerking tussen beeld en beweging niet vanzelf ontstaat, maar groeit uit afstemming. Misschien ligt de waarde van dit boekje uiteindelijk niet alleen in de principes zelf, maar ook in de gevoeligheid die ze proberen te benoemen: aandacht voor wat een proces draagt, nog voor het volledig zichtbaar of benoembaar is.

EIGEN WERKPRINCIPES

1

2

3

Wat wil je in je volgende sessie uitproberen?

Dankwoord

Dit boekje had niet kunnen ontstaan zonder de mensen met wie ik dit traject heb gedeeld. Mijn oprechte dank gaat uit naar de deelnemers van Meer Dan Dans, voor hun vertrouwen, aandacht, inzet en bereidheid om samen te zoeken naar vorm, afstemming en beweging.

Ook wil ik mijn begeleider vanuit Bij de Vieze Gasten bedanken voor het meedenken, de ondersteuning en de betrokkenheid bij dit proces.

Daarnaast ben ik dankbaar voor de feedback en begeleiding van de docenten van de educatieve master, die dit onderzoek mee hebben aangescherpt.

Hoe kan beeldende inbreng functioneren binnen een participatieve bewegingspraktijk zonder het proces over te nemen?

Tussen Beeld en Beweging vertrekt vanuit een concreet praktijkonderzoek en bundelt tien werkprincipes voor kunstenaars, kunsteducatoren en begeleiders die werken op het snijvlak van beweging, beeld en collectieve creatie.

Dit boekje biedt geen vaste methode, maar een reeks aandachtspunten, oefeningen en reflecties rond autonomie, structuur, vertrouwen, interdisciplinariteit, rolverdeling en de zichtbaarheid van artistieke inbreng.

Voor wie preciezer wil kijken naar wat een proces draagt, hoe kleine ingrepen kunnen doorwerken, en hoe beeld en beweging elkaar kunnen versterken binnen een gedeeld creatief traject.

